

Van Tilburg

door

B. de Keijzer

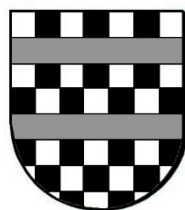
Inleiding

Hardenberg heeft in 1955 in zijn belangrijke studie over het ontstaan van de vrijheid Tilburg veel aandacht besteed aan de herkomst van de familie Van Tilburg. Voorts heeft hij alle vermeldingen in de archiefbronnen bij elkaar gebracht. Dit geldt eveneens voor de familie Van Gageldonk.¹

Emmen, 2021 (afgesloten 1 juni).²

Heraldisch wapen

Het enige zegel van de familie Van Tilburg dat iets meer kan vertellen over een eventuele samenhang met andere families stamt uit 1242. Het zegel staat op naam van Gijsbert III van Tilburg. Volgens het *Corpus Sigillorum Neerlandicorum* vertoonde het zegel twee gekanteelde dwarsbalken,³ terwijl Erens het zegel omschrijft als een op *ruitgewijs* geschakeerd veld twee dwarsbalken.⁴ Hardenberg heeft op basis van een duidelijke foto verstrekt door Erens eveneens geconstateerd dat het niet gaat om twee gekanteelde dwarsbalken. Hij omschrijft het wapen als een geschakeerd veld waar overheen twee dwarsbalken, waarbij de suggestie wordt gedaan dat het geschakeerde veld mogelijk verwijst naar de geslachten Van Randenrode of Van der Aa en de dwarsbalken als een brisure.⁵

Afb. 1. Reconstructie van het wapen van de familie Van Tilburg.

Bovenstaande reconstructietekening (afb. 1) is gebaseerd op de foto van het zegel (afb. 2), waarvan de verhoudingen van de herautstukken in het wapen misschien niet helemaal goed zijn. Omdat de kleuren onbekend zijn, is het geschakeerde veld zwart/wit en zijn de balken grijs weergegeven.

Het zou hier kunnen gaan om een combinatie van een wapen van vaders- (het geschakeerde veld) en moederskant (de twee dwarsbalken). Een vergelijkbare samenstelling van een wapen

¹ Hardenberg, Tilburg.

² Eventuele aanvullingen en verbeteringen op deze publicatie s.v.p. richten aan de webmaster van HoGenDa: webmaster@onsvoorgeslacht.nl

³ CSN no. 1262.

⁴ OAT I no. 129, d.d. 18-3-1242.

⁵ Hardenberg, Tilburg, blz. 48.

is ook bij de Heren van Beusichem geconstateerd.⁶ Omdat vergelijkend zegelmateriaal ontbreekt en er niets bekend is over de familie van de moeder van Gijsbert III van Tilburg, zal dit moeilijk te bewijzen zijn.

Genealogie

I. *Gijsbert I van Tilburg*, heer van Tilburg, ‘vir nobilis’, vermeld 1167, overl. voor 2 oktober 1192, tr. *Alicia (Alayza) (van Nodebais)*,⁷ vermeld 1192.

In 1167 stelt hertog Godfried van Brabant de St. Michielsabdij te Antwerpen in het bezit van het hem door de kinderen van Jan van Deurne afgestane allodium Selsate te Wommelgem. Onder de getuigen wordt o.a. onder de ‘nobilis’ genoemd ‘Giselbertus de Tilburch’.⁸

Uit dit huwelijk:

1. *Gijsbert II van Tilburg*, volgt II-a.
2. *Arnoud (van Tilburg)*, vermeld 1192.
3. *Beatrix (van Tilburg)*, volgt II-b.

II-a. *Gijsbert II van Tilburg*, heer van Tilburg (1192), vermeld 1192-1205, overl. kort na 1205,

Op 2 oktober 1192 brengen Gijsbert, heer van Tilburg, en zijn moeder Alicia, de lieden, wonende op hun allodium Helvoirt, onder de kerk van Oost-Tilburg (Oisterwijk) op voorwaarde dat, wanneer op dit allodium een kapel zal worden gebouwd, de pastoor van Oost-Tilburg of zijn ‘condjutori’ of vicarius daar zal celebreren en daarvoor een derde van de tiende van Helvoirt zal genieten, waarbij o.a. als getuige aanwezig is Arnout van Tilburg.⁹ Gijsbert van Tilburg wordt in 1195 genoemd onder de getuigen die aanwezig waren bij het sluiten van een verdrag tussen Hendrik I, hertog van Brabant, en de graaf van Gelre.¹⁰

In 1199 bevestigt hertog Hendrik I van Brabant het akkoord dat bereikt is tussen Gijsbert, zoon van Gijsbert van Tilburg, en het klooster Hastière over goederen gelegen in Piétrebais in Waals Brabant.¹¹ Omstreeks 1200 heeft Dirk van Hilvarenbeek zijn hoeve onder Mierde opgedragen aan de abdij Averbode waartegen zijn zoon zich heeft verzet. Getuige o.a. Gijsbert van Tilburg.¹²

In 1205 verkoopt markgravin Ada van Brandenburg met toestemming van haar Hollandse verwanten twee hoeven land te Poel, vrij van lasten, aan de abdij van Rijnsburg,¹³ waarna graaf Willem I de verkoop bevestigt.¹⁴ Getuige in beide oorkonden o.a. Gijsbert van Tilburg. Aangezien de eerstvolgende vermelding van een Gijsbert van Tilburg, evenals zijn broer Wouter, respectievelijk eerst in 1222 en 1214 volgt, zal Gijsbert II van Tilburg vermoedelijk kort na 1205 overleden zijn.

Kinderen:

1. *Gijsbert III van Tilburg*, ‘vir nobilis’ (1222), ridder (1234), vermeld 1222-1244.

⁶ Een studie over de Heren van Beusichem – Van Vianen – zal te zijner tijd op HoGenDa gepubliceerd worden.

⁷ Hardenberg, Tilburg, blz. 76 (overzicht B: Van Tilburg en Van Gageldonk).

⁸ Hardenberg, Tilburg, blz. 56.

⁹ ONB I-1 no. 80, d.d. 2-10-1192.

¹⁰ ONB I-1 no. 83, d.d. [herfst 1195].

¹¹ Hardenberg, Tilburg, blz. 56, 59.

¹² OBB I-1 no. 91, d.d. [ca. 1200].

¹³ OHZ I no. 274, d.d. 1205.

¹⁴ OHZ I no. 275, d.d. 1205.

In 1222 schenkt Dirk, heer van Aldengoor, aan het klooster Postel de twaalf penningen Keuls die het klooster van hem jaarlijks moest opbrengen, getuige o.a. Gijsbert van Tilburg.¹⁵ Dirk, heer van Altena, schenkt in 1224 aan het klooster Postel een halve mark Keuls, getuige o.a. Gijsbert van Tilburg.¹⁶ Eveneens getuige in 1231.¹⁷

Op 1 mei 1235 legt Gijsbert van Tilburg, ridder, vast dat zijn broer Wouter, ridder, een derde van de oude tiend te Berkel, die Wouter van Gijsbert in leen hield, aan hem heeft afgestaan ten behoeve van de St. Gertrudisabdij te Leuven onder voorbehoud van zijn recht op de novale tiend. De abdij zal daarvoor een jaarlijkse cijns van twee penningen betalen.¹⁸ Vervolgens schenkt Gijsbert van Tilburg, ridder, op 28 mei 1240 het recht dat hij heeft op de tiende van Berkel, welke Gisela, weduwe van Arnoud, kameraar van Etten, in pand hield, aan de St. Gertrudisabdij te Leuven.¹⁹

Op 18 maart 1242 doet Gijsbert van Tilburg, ridder, afstand van een derde van de novale tiende te Tilburg ten behoeve van de abdij Tongerlo.²⁰ Aan de oorkonde hangt zijn nog redelijk gave zegel (afb. 2).²¹

Afb. 2. Zegel van Gijsbert van Tilburg, ridder (1242).²²
(*Corpus Sigillorum Neerlandicorum*)

Vervolgens verklaart Hendrik II, hertog van Brabant, op 6 december 1244 dat Gijsbert van Tilburg de tiende te Tilburg, die hij van de hertog in leen hield, verkocht heeft aan de St. Gertrudisabdij te Leuven, en dat hij (de hertog) hiervan een allodium heeft gemaakt.²³ Op 14 december 1244 wordt de verkoop door Gijsbert nog eens bevestigd.²⁴

2. *Wouter van Tilburg*, ‘vir nobilis’ (1214), ridder (1234), vermeld 1214, 1235, 1251.

¹⁵ ONB I-1 no. 122, d.d. 1222.

¹⁶ ONB I-1 no. 128, d.d. 1224.

¹⁷ Hardenberg, Tilburg, blz. 60.

¹⁸ ONB I-1 no. 175, d.d. 1-5-1234.

¹⁹ ONB I-1 no. 189, d.d. 28-5-1240.

²⁰ ONB I-1 no. 194, d.d. 18-3-1242.

²¹ CSN no. 1262.

²² Beschrijving: 1. omschrift: +SIG[-]JES

2. kenmerken: rond, ca. - mm, witte was, gaaf.

3. zegelbeeld: een gotisch schild.

4. wapen: geschakeerd veld waar overheen twee dwarsbalken.

²³ ONB I-1 no. 205, d.d. 6-12-1244.

²⁴ ONB I-1 no. 206, d.d. 14-12-1244.

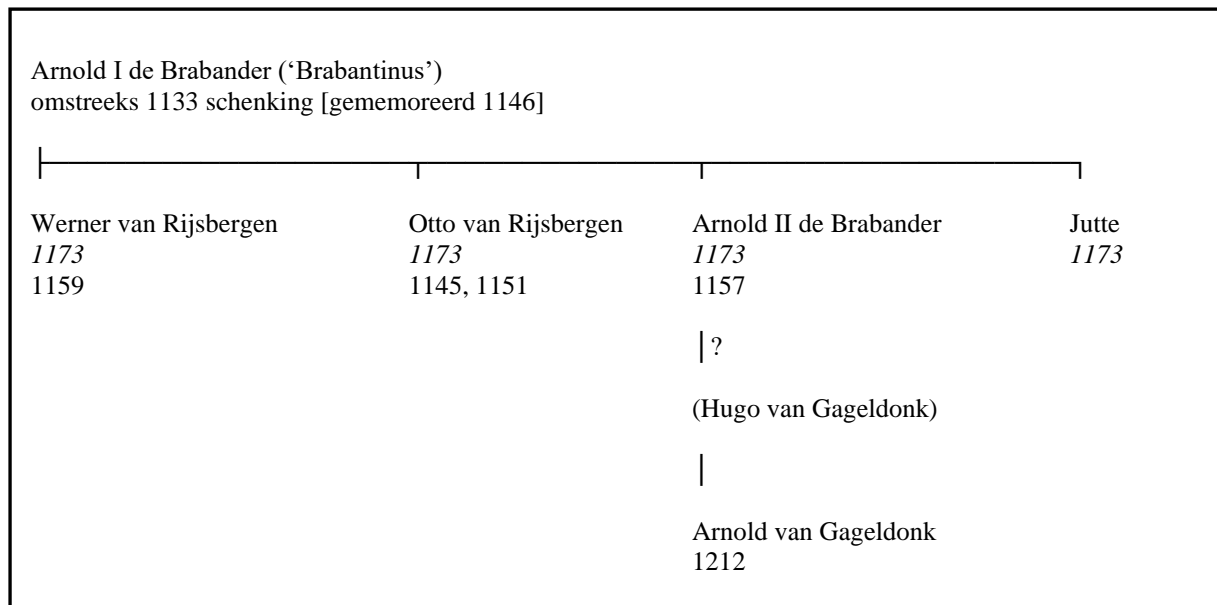
Op 31 december 1214 schenkt Hendrik I, hertog van Brabant, een derde van de tiende van Berkel aan het kapittel van St. Maria en St. Willebrord, waarbij o.a. aanwezig is Wouter van Tilburg.²⁵

In 1251 sluiten Jan, heer van Heusden, en de stad 's-Hertogenbosch een overeenkomst, waarbij o.a. 'dominus Walterus de Tilburg, nobilis' als getuige aanwezig is.²⁶

II-b. *Beatrix (van Tilburg)*, vermeld ca. 1210, tr. 1^e (*Hugo van Gageldonk*), tr. 2^e *Betto van Stavenisse*,²⁷ vermeld 1204, ca. 1210, 1214.

De naam van de eerste echtgenote van Beatrix (van Tilburg), namelijk Hugo van Gageldonk, is gebaseerd op vernoeming van twee kleinzoons Hugo en het bezit van de heerlijkheid Gageldonk nabij Breda. Dit bezit kon klaarblijkelijk na het overlijden van haar zoon Arnold van Gageldonk op haar oudste dochter Imaina vererven.

In dit kader is van belang te weten dat haar andere dochter, Oda, getrouwd met Godfried van Kruijningen, uit het huwelijk met Hugo van Gageldonk, het goed Rijsbergen bezat. Zij hebben dit goed geruild met heer Hendrik van Breda voor de heerlijkheid Woensdrecht, die Godfried en zijn nakomelingen daarna in leen houden. Daarenboven betaalde Godfried aan de heer Hendrik van Breda een bedrag van 100 pond Leuvens.²⁸ De ruil moet plaatsgevonden hebben tussen 1250 en 1256.²⁹ Het goed Rijsbergen zal op Oda (van Gageldonk) vererfd zijn en vermoedelijk afkomstig van haar vader.

Geneagram 1. Hypothese omtrent de afstamming van de familie Van Gageldonk uit die van De Brabander-Rijsenberg.

In verband hiermee heeft Hardenberg gegevens verzameld over personen die voorheen gegoed waren in Rijsbergen en waaruit mogelijk de familie Van Gageldonk is voortgekomen.³⁰ Alleen is de genealogische uitwerking door Hardenberg niet erg overtuigend en komt niet overeen met

²⁵ ONB I-1 no. 110, d.d. 31-12-1214.

²⁶ ON I-1 no. 241, d.d. januari 1251.

²⁷ Zie: genealogie Stavenisse, gepubliceerd op HoGenDa, fragment I.

²⁸ Juten, Woensdrecht, blz. 185-186.

²⁹ Juten, Woensdrecht, blz. 191.

³⁰ Hardenberg, Tilburg, blz. 64.

de huidige inzichten over de opbouw van de genealogie van de geslachten Van Pumbeke, Van Gageldonk, Van Tilburg en Van Kruiningen. Daarnaast heeft Boeren in 1965 er op gewezen dat de betreffende gegevens met omzichtigheid moeten worden gehanteerd, omdat de vermeldingen uit 1157 en 1173 (de broers worden hier in een bepaalde volgorde genoemd) slechts bekend zijn uit onechte oorkonden.³¹ Ondanks dat is het een hypothese die zeker aandacht verdient om verder uitgewerkt te worden (geneagram 1).

Hertog Hendrik I van Brabant verklaart in een ongedateerde oorkonde (te dateren omstreeks 1210) dat Betto van Stavenisse en zijn vrouw Beatrix hem hun erfdeel te Tilburg hebben overgedragen in ruil voor 80 mark, te vestigen op goederen in Zeeland die Betto van de hertog in leen zal houden, en voor 100 mark, binnen twee jaar te vestigen op goederen in Brabant, die eveneens van de hertog in leen zullen worden gehouden, tenzij de hertog hem toestaat dat die 100 mark zal worden besteed voor de aankoop van goederen in Zeeland.³²

Opvallend is dat in de oorkonde geen gewag wordt gemaakt van bewilliging noch door een lid van de hoofdtak noch van haar zoon uit het eerste huwelijk. Haar broer Gijsbert II van Tilburg zal kort na 1205 zijn overleden, terwijl zijn zoons, Gijsbert en Wouter, respectievelijk pas in 1222 en 1214, en haar zoon, Arnold, uit het eerste huwelijk, in 1212 zelfstandig in oorkonden optreden.

Klaarblijkelijk kon in die tijdsperiode Betto van Stavenisse samen met zijn vrouw ‘vrijelijk’ handelen. Dit stemt overeen met de constatering van Hardenberg: ‘Met de verkoop van haar aandeel in de Tilburgse goederen aan de hertog van Brabant, ongetwijfeld op aandrang van haar echtgenoot geschied, ondermijnde zij de zelfstandigheid van de heerlijkheid zodanig, dat haar neef Gijsbert waarschijnlijk geen andere uitweg zag dan zijn allodia en daaraan verbonden heerlijke rechten aan de hertog in leen op te dragen’.³³

Uit het eerste huwelijk:

1. *Arnold van Gageldonk*, vermeld 1212.

In 1212 getuigt Hendrik I, hertog van Brabant, dat Winric van Alphen in zijn aanwezigheid, evenals die van Godfried, heer van Breda, en vele getuigen w.o. ‘Arnoldus de Gageldunc’ aan de abdij van Tongerlo afstand heeft gedaan van zijn mogelijke recht op de tiend van Alphen. Voorts heeft hij beloofd hierover geen twist uit te lokken.³⁴

2. *Imaina (van Gageldonk)*, tr. *Hendrik van Pumbeke*,³⁵ heer van Pumbeke (1233), vermeld 1222-1233, zn. van (Dirk), heer van Pumbeke, en (verm.) Goedilt.
3. (verm.) *Hadewich (Heilewig) (van Gageldonk)*, vermeld 1240, 1264, tr. *Willem van Hoorne*, heer van Hoorne en Altena, vermeld 1212-1264, overl. 5 februari 1264, zn. van Willem van Hoorne en Margaretha van Altena.
4. *Oda (van Gageldonk)*, vermeld 1240-1264, tr. *Godfried van Kruiningen*,³⁶ heer van Kruiningen, vermeld 1234, 1238-1264, zn. van Wouter I van Kruiningen, heer van Kruiningen, en Bela.

Uit het tweede huwelijk:

³¹ Boeren, Breda, blz. 95-99.

³² OHZ I no. 276, d.d. [eind 1203/waarschijnlijk ca. 1205], vgl. ONB I-1, d.d. [december 1203/4-2-1222]

³³ Hardenberg, Tilburg, blz. 58-59.

³⁴ OAT no. 65, d.d. 1212.

³⁵ B. de Keijzer, *Van Beveren-Pumbeke* (Emmen, 2021). Gepubliceerd op HoGenDa.

³⁶ Dek, Van Kruiningen, blz. 83-84.

5. *A(licia) van Stavenisse*, vermeld 1229, tr. (voor 1229) *Costijn II van Renesse*,³⁷ vermeld 1229-1244, zn. van Costijn I van Zierikzee en (...) van Heusden.
6. *(Willem) Storm van Stavenisse*,³⁸ vermeld 1270 (postuum), tr. (...) *van Renesse*, dr. van Costijn I van Zierikzee en (...) van Heusden.

³⁷ B. de Keijzer, *Van Renesse (van Zierikzee)* (Emmen, 2021). Gepubliceerd op HoGenDa.

³⁸ B. de Keijzer, *Van Stavenisse. Fragment I* (Emmen, 2021). Gepubliceerd op HoGenDa.

Verwijzingen naar gedrukte bronnen en literatuur

Corpus Sigillorum Neerlandicorum. *De Nederlandsche zegels tot 1300* ('s-Gravenhage, 1937-1940). [CSN]

P.C. Boeren, *De heren van Breda en Schoten, ca. 1100-1281* (Leiden, 1965). [Breda]

H.P.H. Camps, *Oorkondenboek van Noord-Brabant tot 1312*. [ONB]

Deel I-1 en I-2: De Meierij van 's-Hertogenbosch en de Heerlijkheid Gemert ('s-Gravenhage, 1979).

Deel II-1 en II-2: De heerlijkheden Breda en Bergen op Zoom ('s-Gravenhage, 2000).

A.W.E. Dek, Genealogie der Heren van Cruijnigen, in: *Het jaarboek van het CBG deel XI* (1957). [Van Kruiningen]

M.A. Erens, De oorkonden der Abdij Tongerlo. [OAT]

Deel I, 1130-1294 (Tongerlo, 1948).

Deel II, 1294-1318 (Tongerlo, 1950).

Deel III, 1318-1344 (Tongerlo, 1952).

Deel IV, 1344-1365 (Tongerlo, 1958)

H. Hardenberg, Het ontstaan van de vrijheid Tilburg, in: *Van Heidorp tot Industriestad. Verkenningen in het verleden van Tilburg* (Tilburg, 1955). Bijdragen tot de studie van het Brabantse Heem – deel V. [Tilburg]

G.C.A. Juten, Memorie over de rechten der Heeren van Cruiningen in hunne heerlijkheid te Woensdrecht, in: *Taxandria* jrg. 34 (1927), blz. 185-191. [Woensdrecht]

A.C.F. Koch (ed), *Oorkondenboek van Holland en Zeeland tot 1299*. [OHZ]

Deel I: eind van de 7^e eeuw tot 1222 ('s-Gravenhage, 1970).

Deel II: 1222 tot 1256 (Assen/Maastricht, 1986).

Deel III: 1256 tot 1278 (Assen/Maastricht, 1992).

Deel IV: 1278 tot 1291 (Assen, 1997).

Deel V: 1291 tot 1299 (Den Haag, 2005).